

Katsauksia

Aarne Anttila 60-vuotias

Virittäjää lähinnä olevien tieteenalojen — suomen ja sen sukukielten sekä kotimaisen kirjallisuuden — vakinaiset edustajat valtionyliopistossa osoittautuvat miltei ikätovereiksi: huhtikuun 24:nä oli professori Aarne Anttilan vuoro sivuuttaa 60 vuoden ikäraja.

Aarne Armas Anttila on syntynyt Lahdessa ja tullut kotikaupunkinsa yhteiskoulusta ylioppilaaksi 1909. Yliopistossa hänen opintonsa kohdistuivat filosofiaan, uusiin kieliin ja kirjallisuuteen; vieläkin on siltä ajalta muistissani prof. Hirnin seminaarista kookas nuorukainen, jonka pätevät tiedot ja varma esiintyminen selvästi erottuivat muun joukon tasapäisyydestä. Kandidaatintutkintonsa Anttila suoritti jo 1912 ja opiskeli samana vuonna ranskan kieltä ja kirjallisuutta Grenoblen yliopistossa. Ranskaan, tällä kertaa Dijoniin, hän palasi vielä uudelleen 1920, ja 1923—24 hän Ranskan valtion stipendiaattina opiskeli Montpellier'n ja Bordeaux'n yliopistoissa. V. 1923 hän lisäksi Helsingin yliopiston Backmanin-stipendiaattina kuunteli opetusta Saksan ja Ranskan kouluissa. Leipäpuunsa nuori maisteri oli löytänyt Kainuolaisten ruotsalaisesta yhteiskoulusta, missä hän v:sta 1914 aina v:een 1927 toimi suomen kielen opettajana. Samaan aikaan Anttila teki ahkerasti tieteellistä työtä. Tehtäväkseen hän oli ottanut Vihtori Peltozen — Johannes Linnankosken elämän ja toiminnan selvittämisen, ja elämäkerran ensimmäinen osa ilmestyi 1921. Seuraavana vuonna Anttila esitti väitöskirjanaan samaan aihepiiriin kuuluvan kirjallisuushistoriallisen tutkimuksen »Johannes Linnankosken Ikuinen taistelu». Ranskassa harjoitettujen opintojen ja suomalaiseseen kirjallisuuteen kohdistettujen tutkimusten tulosta oli 1926 ilmestynyt laajahko yleis-

esitys »Johdatus uuden ajan kirjallisuuden valtavirtauksiin». Kun Linnankosken elämäkerran jälkimmäinen osa vuotta myöhemmin valmistui, seurasi suomalaisen kirjallisuuden dosentiksi nimitys 1928. V. 1927 Anttila oli valittu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sihteeriksi, mitä perinteikästä tointa hän edelleen hoitaa. Seuran kansanrunousarkiston ja muiden arvokkaiden koelmien välittömässä läheisyydessä valmistui seuraavien vuosien aikana Elias Lönnrotin monumentaalinen elämäkerta (1931, 1935). Kun V. Tarkiainen 1946 täysinpalvelleena erosi kotimaisen kirjallisuuden professorin virasta, oli itsestään selvää, että Aarne Anttilasta tulisi hänen seuraajansa. Nimitys tapahtui 1947.

Vihtori Peltosen — Johannes Linnankosken monipuolisen elämäntyön selvittäjänä ja kuvaajana Aarne Anttila hankki itselleen pätevän tutkijan maineen. Elämäkerta perustuu erinomaisen huolellisesti koottuihin yksityistietoihin, joiden punnitsevan arvioinnin tuloksena rakentuu eheä kokonaiskuva. Erityisen ansiokas on Linnankosken teosten syntyhistorian selvittely. Anttila saattoi vakuuttavalla tavalla osoittaa ne kirjailijan omat kokemukset ja ympäristöstään tekemät havainnot, jotka olivat muodostaneet kunkin teoksen lähtökohdan. Linnankosken kohdalla oli myös aivan erityisesti paikallaan tähdentää teosten aatesisällön kiinteää yhteyttä kirjailijan omaan kamppailuun siveellisten arvojen puolesta. Teosten esteettinen arviointi on osuvaa, ja Anttila kykeni mm. huomattavasti oikaisemaan aikaisempia käsityksiä Selma Lagerlöfin ratkaisevasta vaikutuksesta Linnankoskeen. — Lukuisissa pienemmissä tutkimuksissa Anttila lisäksi on vuodesta 1918 saakka joutunut käsittelemään Peltosen—Linnankosken elämäntyötä, nimenomaan hänen toimintaansa Uudenmaan suomalaisväestön herättäjänä.

»Johdatus uuden ajan kirjallisuuden valtavirtauksiin sekä lähteitä sen valaisemiseksi», joka ilmestyi arvokkaassa »Sivistys ja tiede»-sarjassa 1926 ja viroksi 1938, on runsaan havaintoaineksensa vuoksi elävä ja viehättävä teos ja todistaa Anttilan suurta perehtyneisyyttä sekä Ranskan että Suomen kirjallisuuteen. Kun tekijä esiteltään Ranskan — osittain muidenkin suurten sivistysmaiden — kirjalliset päävirtaukset renessanssista ensimmäisen maailmansodan kynnykselle ryhtyy seurailemaan Suomen kirjallisuuden vaiheita 1500-luvulta lähtien ja etsimään siltä samojen kirjallisten suuntien merkkejä, herää lukijassa kuitenkin vastaväitteitä: onko vanhemmassa suomenkielisessä kirjallisuudessa tosiaankin ilman joidenkin yksityispiirteiden väkivaltaista yleistämistä havaittavissa noiden kirjallisten valtavirtausten vaikutusta? Vaikka Anttilan suorittama rinnastus siten oudostuttaa

ja epäilyttää, on hänen »Johdatuksensa» joka tapauksessa asiapitoisuutensa, rakenteellisen selvyytensä ja havainnollisuutensa vuoksi teos, jonka pariin mielellään palaa. — Myös eräissä pikkututkimuksissa Anttila pääasiallisesti 1920-luvulla käsittelee Ranskan ja Suomen vuosisatojen takaisia kulttuurikosketuksia. Sitä paitsi hän on selittävin johdannoin varustanut eräitä omia ja muiden ranskalaisen kirjallisuuden suomennoksia (La Fontaine, La Fayette, Lamartine) sekä ottanut osaa »Ranskan kirjallisuuden kultaisen kirjan» toimittamiseen.

Vaikka Aarne Anttilalla on Linnankosken-tutkijana kunnioitettava työsaavutus uudemman suomalaisen kirjallisuuden rai-violla, on 1800-luvun alku- ja keskivaiheen kirjallisuus- ja kulttuurihistoria sittenkin muodostunut hänen omimmaksi alakseen. Pari hänen suhteellisen varhaista tutkielmaansa käsittelee Jaakko Juteinia, toinen filosofina (1913), toinen kasvatustieteellisenä kirjailijana (1923). »Johdatus uuden ajan kirjallisuuden valtavirtauksiin» todistaa myös, kuten olemme nähneet, harrastuksen kohdistumista kirjallisuutemme suhteellisen varhaisiin vaiheisiin. Juuri niihin aikoihin oli Elias Lönnrotin elämäkerta muodostunut Anttilan varsinaiseksi tutkijan-työksi, ja sen yhteydessä hän yhä perusteellisemmin tutustui 1800-luvun alkupuoliskon suomalaisen hengenelämään. Niinpä sitten suuren elämäkertateoksen ilmestymisvuosien tienoilla näkyikin erilaisissa tieteellisissä julkaisuissa päätyön veistotanterilta singonneita lastuja, Lönnrotin elämään ja toimintaan kiinteästi tai höllemmin liittyviä detaljitutkimuksia. Niiden joukossa on myös arvokas laajahko yleisesitys, Suomen kulttuurihistorian IV osaan sisältyvä 80-sivuinen kuvaus »Kansallinen herääminen ja kielitaistelu».

»Elias Lönnrot. Elämä ja toiminta I—II» on Aarne Anttilan tähänastinen päätyö ja kieltämättä kokonainen elämäntyö sinänsä. »Se on kirjallisuudessamme muudan niistä suurista ja merkittävistä elämäkerroista,

jotka ovat 1800-luvun kulttuurin tuntemuksen kannalta perustavaa laatua», sanoo Gunnar Castrén. Valtava lähdeaineisto — sekä käsikirjoituksina säilynyt että painettu — on kyetty ihmeteltävällä tavalla hallitsemaan, seulomaan, muokkaamaan ja jäsentämään, ja niin on syntynyt eheä, saumaton kokonaisuus. Lönnrotin elämä ja moninaiset työsaavutukset on kuvattu asiallisesti, havainnollisesti ja täyteläisesti, niin että hänen henkilökuvansa — ei vain Kalevalan kokoonpanijan sekä suomen kielen kehittäjän ja monipuolisen käyttelijän, vaan ihmisen — piirtyy elävänä ja selvänä ajan kulttuurihistoriallista taustaa vastaan. Tässä taustassa kansallisuusliike, sen synty ja kehitys ymmärrettävästi muodostaa voimakkaimmin erottuvan aineksen. Lönnrotin elämäkerrassa esiintyy parhaimmillaan Anttilan tyyini, tasapuolinen tutkijalaatu samoin kuin hänen ranskalaisen tyylin kouluttama kirkas ja täsmällinen mutta myös persoonallisesti väritty esitystapansa. Anttilan tyyliässä on eräitä piirteitä — ehkä erityisesti pieni annos ironiaa —, jotka tuovat mieleen Yrjö Hirnin. — Suuren elämäkertateoksensa ohessa Anttila on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran »Tietolipas» -sarjassa julkaissut suppeahkon Lönnrotin elämäkerran.

Suomalaisen kirjallisuuden parissa Anttila liikkuu vielä muutamissa edellä mainitsematta jääneissä tutkielmissaankin. Niissä hän on käsitellyt mm. Stenbäckkiä, Kiveä, Suoniota, Cajanderia ja Leinoa. Täysin ansaittua tunnustusta on erityisesti saanut hänen Kaarlo Sarkian »Unen kaivoa» koskeva tutkielmansa (1942), joka todistaa syvää ymmärtämystä myös meidän aikamme runouden sanomaa ja muodonantoa kohtaan.

Virkeästi ja valppaasti elämää seuraavana kulttuuripersoonallisuutena Anttila on joutunut moniin tehtäviin varsinaisen alansa ulkopuolellekin. Tämä on ymmärrettävästi rajoittanut hänen mahdollisuuksiaan sen tutkijantyön harjoittamiseen, johon hänellä on niin ilmeiset henkilökohtaiset edellytykset. Tällainen aikaa ja voimia riistänyt tehtävä on tietysti ennen kaikkea ollut Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sihteerin toimi, jonka haltijana hän työkauden pituudessa pian voi ohittaa kaikki edeltäjänsä. Hän oli historiallis-kielietieteellisen osaston dekaanina 1948—51 sekä on ollut ylioppilastutkintolautakunnan jäsen v:sta 1934 ja puheenjohtaja v:sta 1948 — mikä on antanut hänelle aiheen käsitellä eri kirjoitelmissa ylioppilasaineita sekä julkaista v:sta 1948 lähtien »Valioaineita» -sarjaa yhdessä E. A. Saarimaan kanssa —, valtion kirjallisen asiantuntijalautakunnan jäsen v:sta 1936 ja puheenjohtaja v:sta 1940, Werner Söderström Osakeyhtiön hallitusneuvoston varapuheenjohtaja jne. Vv. 1938—46 hän toimi Alfred Kordelinin säätiön asiamiehenä ja on nykyisin säätiön kirjallisuuden jaoston puheenjohtaja. Luetteloa voisi jatkaa pitkältikin. Samoin olisi pitkä niiden teosten ja julkaisujen sarja, joita hän on ollut yksin tai muiden kanssa toimittamassa. Niitä ovat mm. Elias Lönnrotin »Loihtoja» sekä sellaiset kokoomateokset kuin »Arwidssonista Snellmaniin», »Suomalaiset kertomat» ja »Suomen runotar». Virittäjän toimituksen jäsen Arne Anttila on ollut v:sta 1936 lähtien.

Kirjallisuudentutkijain seura, jonka johtokunnan jäsen Arne Anttila on ollut v:sta 1927, on julkaissut hänen 60-vuotispäiväkseen XII vuosikirjansa sekä kutsunut hänet kunniajäsenekseen.

ILMARI HEIKINHEIMO